

ממדבר שׂין – על הסמ"ך הנכתבת בשי"ן

מאת אמנון שפירא

ואלה בכל ש שהגייתה כאות **ס**, ויש שהוסיפו מעל האות **ש** אות **ש** זעירה לציון שי"ן "אמתית". בניקוד הטברני הנהוג בידינו מצוינת האות **ש** הנהגית כאות **ס** בנקודה מעל חלקה השמאלי, וכאילו לא דיי בכך, השי"ן ה"אמתית" מסומנת בנקודה מעל חלקה הימני כמי שרוצה לייחד תפוח-עץ מתפוח-אדמה.

מה הייתה הגיית העיצור **ס** בשימים קדמונים נכתב באות **ש** ונהגה בפינו כאות **ס**; אם נניח שהגיית **ס** ו-**ר** הייתה קרובה להגייתן בפנינו, סביר לדמות הגה ביניים בין ההגה **[ʃ]** (=שי"ן) ל-**[s]** (=סמ"ך). היו שדימו הגה מעין השורק האטום החכי בפולנית, שכתבו שלא לפני תנועה הוא **ס**, וכך נהגו לתעתק את האות **ש**.⁶ בהשקפה כללית על השמית אין הצדקה לחפש הגה בין **ש** **[ʃ]** לבין **ס** **[s]** שהרי בערבית ובחבשית הקדומה דווקא ההגאים המקבילים ל-**ס** ול-**ש** שלנו התלכדו להגה אחד,⁷ הנבדל מההגה המקביל ל-**ס** שלנו.⁸

מאמתי הפסיקו היהודים להבחין בין **ס** ובין **ש**: המדקדק הצרפתי ז'ואיון (P. Joüon) טוען: "מקדמת דנא" (ובלשון: depuis une époque immémoriale). מה זמנה של אותה "קדמת-דנא" ואיך השקפתו עולה בקנה אחד עם היותו מודע שהתהליך חל רק בקרב היהודים, להוציא את השומרונים? אצל השומרונים (בדומה לתהליך הקדום בבבלית ובאוגריתית) השתווה העיצור **ס** עם העיצור **ש**, והאות **ש** הפכה לחד-ערכית בהגייתה (בדומה לתהליכים שהפכו את האותיות **ח** ו-**ע** לחד-ערכיות כפי שצוין לעיל). לדעת הפרופ' זאב ברחיים אין לפנינו "קריאת אותיות" (דהיינו כל **ש** נהגית **[ʃ]**) בלא כל קשר להגה ששיקפה (אות) אלא תהליך שחל בשומרונית לפני השפעת הארמית. אפשר להבין מדבריו שבאמצע האלף הראשון לפסה"נ כבר הגו השומרונים את שני ההגאים הנכתבים באות **ש** בשווה, **[ʃ]**, ואילו היהודים הבחינו בין שלושה שורקים לא-נחציים, והתהליך של השתוות **ס** ל-**ש** קשור לתהליך שחל בארמית. הנחתו של ז'ואיון ("מקדמת דנא") איננה עולה בקלות עם השימוש העקיב באות **ש** בארמית של ספר דניאל (אמצע המאה השנייה לפסה"נ). כתיב היסטורי?

לעומת ז'ואיון סברו המדקדקים הגרמנים באואר ולאנדר שבכל ימי חיותה של העברית נבדלה **ס** מ-**ש**, ורק עם מותה של העברית (לדעתם: במאה השנייה לפסה"נ) התמזגו שני ההגאים בהשפעת הארמית. באואר ולאנדר אינם טורחים לתרץ את חילופי האותיות **ש** (דהיינו **ש**) ו-**ס** במקרא בטקסטים שלכל הדעות זמן חיבורם קודם למאה השנייה לפסה"נ. הראו בחילופין פרי העתקה של סופרים מאוחרים?

תוצאות מיוזג ההגאים ניכרות ביתר שאת בספרי המקרא הנחשבים למאוחרים. עיקרן – שימוש באות **ס** (החד-ערכית) במקום האות **ש** (הדו-ערכית).⁹ וכך אנו מוצאים בספר עזרא (ד, ה): "וְסִכְרִים עָלֵיהֶם יוֹעֲצִים לְהִפָּרַעַתָם". ובשיר השירים – "סְתוֹ" ו"סְהָר" (אבל "שְׁהָר" בספר שופטים ובישעיהו) ולא "סְתוֹ" או "שְׁהָר" כפי שיכולנו לצפות על פי ההשוואה לערבית (شتاء 'חֹרֶף', شَهَر 'יָרֵחַ'). אבל כבר בספר בראשית (כב, יג) אנו מוצאים "סִבְדָּ" הקשור מן הסתם ל"שִׁבְדָּ" ו"שִׁבְכָה" (השווה شَبَكَ 'קָלַע', شَبَّكَ 'חִלְלוּ', אם כי בשומרונית "בסבך" afsābāk). שכיחה פחות התופעה ההפוכה: **ש** הנהגית כ-**ס** בלא הצדקה היסטורית לכתיב כמו "הִלְלֵת וְשִׁכְלֹת"

נוח לתאר את מכלול העיצורים בשפות השמיות המתועדות ואת היחסים שביניהן בהנחה שבאם השמית¹ היו 29 עיצורים.² בעברית שתיעדו הנקדנים בסוף האלף הראשון לסה"נ היו 22 עיצורים. גם הכתב שנכתבו בו התעודות העבריות הקדומות ביותר, בן 22 אותיות הוא. התלכדות עיצורים שבעבר נבדלו בהגייתם, לעיצור אחד היא המקור להצטמקות מערכת העיצורים מ-29 עיצורים ל-22, דהיינו הקטנת המערכת בשבעה עיצורים. בארבעה עיצורים נבדלה דרכה של העברית מהארמית, ולכן אף שמערכת העיצורים בעברית ובארמית באלף הראשון לסה"נ שווה, שונות התולדות של מיוזג אותם ארבעה עיצורים שנטמעו באחרים: **שָׁלַג/תָּלַג**, **זָהַב/דָּהַב**, **צַל/טַל**, **אַרְץ/אַרְק/אַרַע**. אין עדויות הסותרות את ההנחה שבעברית קדם אותו תהליך לתעודה העברית הראשונה, לוח גזר (המאה העשירית לפסה"נ).

בתהליך התמזגות שלושת העיצורים הנותרים בעיצורים אחרים העברית שווה לארמית ונראה שאין יד המקרה בדבר. ההשוואה לערבית מלמדת שבחגה הנכתב באות **ע** התמזגו שני הגאים: חוכך קולי לועי **[ħ]** וחוכך קולי וילוני **[ç]**, ובמקביל באות **ח** התמזגו חוכך לא-קולי לועי **[ħ]** וחוכך לא-קולי וילוני **[ç]**. יכולנו לשער שגם התהליך הזה, כתהליכים שצוינו לעיל, קודם לראשית הכתיבה העברית. אולם בתעתיק השמות העבריים ליוונית בתרגום השבעים (המאה השלישית לפסה"נ) נמצא שלפעמים תועתק ההגה הקולי-וילוני באות **γ** (למשל **עֲזָה** Ἐζα) ומקבילו הלא-קולי באות **χ** (למשל **חֶבְרֹן** Χεβρών). לעומת זאת אין ציון להגאים הלועיים, והוא הדין בחלק מהיקריות ההגאים הווילוניים. האפשר להסיק מהתעתיקים שהניגוד בין החוככים הלועיים לחוככים הווילוניים עדיין נשמר במאה השלישית לפסה"נ? או שמא חוסר העקיבות בתעתיק הווילוניים מעיד על תהליך ההתמזגות שכבר התחיל בתקופה ההיא? מכל מקום נראה שבשחר כתיבת העברית נבדלו החוככים הווילוניים מהלועיים, אבל כתב כ"ב האותיות של השמית הצפונית-מערבית לא סיפק לעברים כלי להבחין ביניהם.³ התמזל מזלם של העברים וכל אחד מצמדי העיצורים שכתבו קדמוניהם בסימן אחד (**ח** או **ע**) התמזג לעיצור אחד, ולא נשאר זכר להבחנה הקדומה.

שונה המצב בתהליך שהוליד את אות הרפאים שי"ן. מקובל להניח (שלא כדעתו של אליעזר בן-יהודה) שבראשית האלף הראשון לפסה"נ, כשהמילים **שָׁלוֹשׁ וְשִׁבְעַ** (בארמית: **תֵּלֶת וְשִׁבְעַ**) כבר פתחו באותו עיצור, היו עיצוריהם הראשונים של הפעלים **שָׁכַר** ("שָׁתוּ וְשָׁכְרוּ דוֹדִים"), **שָׁכַר** ("שָׁכַר שְׁכָרְתִּיךָ דְּדוֹדָי בְּנִי") ו**סָכַר** ("וַיִּסְכְּרוּ מַעֲנֵת תְּהוֹם") שלושה עיצורים שונים (להלן יצוין העיצור הפותח את הפועל **שָׁכַר** בסימן **שָׁ**, **שָׁכַר** – **סָ**, **סָכַר** – **ס**). השימוש באותה האות, **ש**, בכתיבת העיצורים **שָׁ** ו-**ר** אף הוא תולדה של מגבלות כתב כ"ב האותיות של השמית הצפונית-מערבית.⁴ אך כאן איתרע מזלם של העברים היהודים (אך לא השומרונים). שלא כבמעשה האותיות **ע** ו-**ח**, לא התמזגו שני העיצורים שנכתבו באות **ש**. העיצור **ס** נהגה בפי היהודים מתקופה מסוימת דווקא בשווה לעיצור **ס**. בכרבע מהיקריות האות **ש** במקרא היה על הקורא להגות אותה כאות **ס**. הנקדנים הבבליים הוסיפו סמ"ך זעירה מעל האות **ש** שהגייתה כאות **ס**,⁵ אלה – רק במקום שנראה להם שהקורא עשוי להשתבש,

זמנים ומקומות שונים או מקבילות אטימולוגיות: **אמשטורדאם**, **בודאפשט** (באנציקלופדיית מסדה תרצ"ה מנוקדת שיין שמאלית), **בוקארשט**, **שונצינו**, **שטוקהולם**, **שטרלינג** (אבן-שושן: שְׁטְרִינג), **זק"ש**, **השולטאן שוליימאן**, **שומשום** (בדומה ליידיש: שִׁמְשִׁי). בדרך פלא לא זכינו בכתיב **שקודה** כפשרה בין ההגייה הצ'כית להגייה הישראלית.

הדו-ערכיות של האות **ש** מפרנסת את בעלי "אל תאמר... אמור...": אל תאמר **שְׁדָרוֹת**, אמור **שְׁדָרוֹת**; אל תאמר **פֶּשֶׁה הַנֶּנֶע**, אמור **פֶּשֶׁה הַנֶּנֶע**; אל תאמר **שֶׁרֶד**, אמור **שֶׁרֶד**; אל תאמר **כֶּבֶשׂ הַמָּטוֹס/הַנֶּנֶמ"ש**, אמור **כֶּבֶשׂ**; אל תאמר **לְשִׁבֵּר אֶת הָאֵזֶן**, אמור **לְשִׁבֵּר אֶת הָאֵזֶן**. הכותב העברי מתחבט בין **סֵרֵט** ל**שֵׁרֵט**, **סֵרֵטִי** ל**שֵׁרֵטִי**, **בֶּסֶס** ל**בֶּשֶׁס**, תנמה אם יש הבדל במשמעות בין **סָב** ל**שָׁב**, **תִּפְס** ל**תִּפֵּשׂ**, מסתפק אם יש קשר בין **מִפְשָׁעָה** ל**לִפְסָע**, בין **סָח** ל**שִׁיחָה**, **אָרֶשׁ** ל**אֶרֶסִינ**, ומסתבך בכתיבן של מילים משורש **פרס** ככתיב מאוחר של **פרש** ו**פרס** שמלכתחילה נכתב ב**ס**.

אין ספק שהשלמת התהליך ההיסטורי, כתיבת כל [s] באות **ס**, יש בה ברכה לכתיב העברי. עם זאת יש לתת את הדעת כמה הומוגרפים (תיבות השונות במשמעותן ושוות בכתיבן) ייווצרו אם נמיר **ש** הנהגית כ**ס** באות **ס**. אזכיר את הדבקית בגנות שר ביטחון בממשלת ישראל שלדעת הכותב הפקיר את ביטחון העם: "פלוגי – סר הביטחון". (הצירוף איננו מאפשר **שר** [זִמְרָה/מְזִמְרָה] או **סר** [זִמְרָה]).

קשה להגיע למניין התיבות שבהמרת **ש** שבהן ב**ס** יצא שכרנו בהפסדנו. אין מנוס מלהביא בחשבון את המערכת כולה. למשל הפיכת **כבש** ל**כבס** ("סה נִכְבַּס כבר נגזו") משפרת את הכתיב והעיצור הסופי חד-ערכי, ובמקרה שלנו אכן יש בלשונו הניגוד **כָּבֵשׁ** ו**כָּבֵשׁ**; אבל צורת הרבים, **כבסים**, מנטרלת את הניגוד **כבשים/כבסים** ואין להפריד בכתיב בין צורת היחיד לצורת הרבים, כפי שלא היה ראוי לערב **ס** ו**ש** בהיקריות אותו שורש (**פסע/מפשעה, סח/שיחה** דלעיל).

בדיקה קלה העשויה ללמד משהו על מידת ההפסד שבכתיבתה של כל **ש** הנהגית כ**ס** באות **ס** היא בדיקת השורשים. בלשונו כשישים שורשים שיש בהם **ש** הנהגית כ**ס**. בשישה מהם (**בשר/בסר, נשג** [הִשְׁגִּיג/נִסַּג, עִשִּׂי/עִסִּי, שִׁגְשָׁג/סִגְסָג, שִׁמַּךְ/שִׁמְכָה/סִמַּךְ, וגם שִׁמַּל] [הִשְׁמַאִיל/סִמַּל] אם כי תקיעת ה**א** האטימולוגית-המדומה בכתב או בהגייה¹³ עשויה למנוע הומוגרפים) יש ניגוד בין **ש** הנהגית כ**ס** ובין **ס** אמיתית (דהיינו שמוצאה **ס/s** קדומה) ואין ניגוד ל**ש** הנהגית [f] כמו **נִגְשׁ/נִגְשׁוּ/נִגַּשׁ** (מארמית?). בשישה אלו הפישוט של היחס בין הכתיב להגייה עלול לעלות ביצירת הומוגרפים. לעומת זאת מצאתי כחמישה-עשר שורשים שיש בהם הניגוד **ש** לעומת **ס** (ובכלל זה **ש** ו**ס** המשמשות בערבוביה) כגון **עֶשֶׂר/עֶשְׂרִי, שֶׁבַע/שֶׁבַע**. נראה שלא החשש מהומוגרפים בלשון המשוּפֶּטֶת ממילא בהומוגרפים יהיה בעוכרי השלמת תהליך פישוט הכתיב, דהיינו המרת כל **ש** הנהגית כ**ס** באות **ס**. האויב הגדול הוא שמרנותם של העברים המבקשים לשמר את מה שהורגלה עינם בו מבלי להבחין בין עיקר לטפל, ומן הסתם יראו ב**עֶשֶׂר שֶׁקֶל** פגיעה קטנה ב"ציפור הנפש" של העברית מ**עֶסְרָה שְׁקָלִים**. המשך בעמ' הבא

בקוהלת א, יז או "מִשְׁמְרוֹת" (קוהלת יב, יא). בכל ארבע היקרויותיה של המילה **כַּעַס** בספר איוב היא נכתבת באות **ש**. אמנם אין לשורש **כַּעַס** אחים מחוץ לעברית ולארמית, אבל בשל שכיחותו הרבה במקרא, תמיד באות **ס** (להוציא את איוב כנזכר לעיל), סביר להניח שדווקא האות **ס** היא המקורית (בכל היקרויות השורש בספר דברים אין המסורת השומרונית שונה מהיהודית).¹⁰ בתקופת חיותה המאוחרת הלך כתיבה של העברית והשתחרר מכבלי המופת של עותקים קדומים של ספרי המקרא, ובכתיבי יד עתיקים של המקורות התנאיים מצויה האות **ס** במקום **ש** אף בשורשים רווחים במקרא, כגון **עֶסֶר, עֶסֶה**.

אפשר שלו הוסיפה העברית להתקיים כשפה חיה, היינו זוכים שיושלם התהליך והאות **ש** תשמש רק לציון ההגה [f]. משהפכה העברית לשפת כתיבה וקריאה בלבד, התחזקה השפעתם של נוסחים קדומים של ספרי המקרא, והתייצב כתיבן של מילים רבות (בעיקר המילים הנפוצות) באות **ש** על אף הגייתן בהגה [s], שכתבו החד-משמעי הוא באות **ס**.

סדר כ"ב האותיות קדום כמעט ככתב כ"ב האותיות עצמו (כשלושת

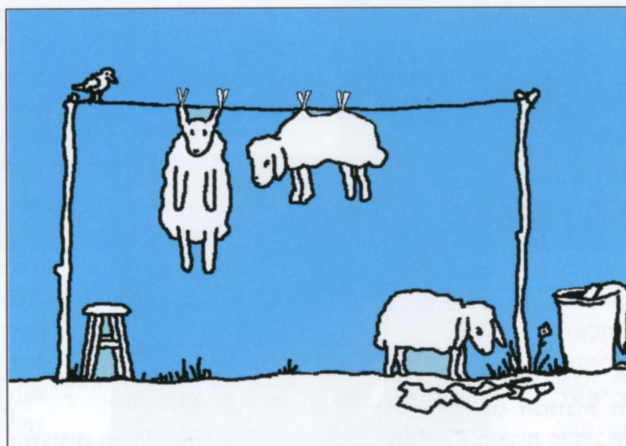
אלפים שנים). שיקולים פונטיים מעולם לא התערבו במניין האותיות ובסדרן. בשירה המקראית שפסוקיה ערוכים בסדר האלף-בית נכללים בחטיבת האות **ש** גם הפסוקים הפותחים ב**ש** (מזמור קיט בתהילים ופרקים ג וד באיכה), כשם שאין המשורר מפריד בין שתי עיניו או שתי חייטיו, אבל על כך אין איש תנמה.¹¹

בדורות האחרונים נראה חדשה בארץ: רבים זיכו את האות **ש** הנהגית כסמ"ך בעצמאות, כאות שווה לאחיותיה (את הסימן המיוחד בתעתיק, **ś**, כבר הזכרתי, וכך עלה מספר אותיות הכתב

ל-23, ושם ניתן לה: שין, והיו שנתנו לה מקום בסדר האלף-בית לא לאחר השיין ה"אמיתי" אלא דווקא לפניו בנימוק תמוה שבכך הם מקרבים אותה לאות **ס** הקודמת לה שבע אותיות (אבל כך הרחיקו אותה אחינו האשכנזים מהתייו הרפה [sof]...). בסדר זה תקדם המילה **מִשְׁרָה** למילה **מִשְׁאָרֶת** (ואצל מאחרי-שין יקדם **מִשְׁתָּה** ל**מִשְׁאָה**). בכבוד שכזה לא זכתה מעולם האות ויין (למשל). איש לא הציע לקיים כאותיות לעצמן ו (עיצור) **ו** – **ו** – **ו**. שלמה מאנדלקרן בקונקורדנציה לתנ"ך מקדים **ש** ל**ש**, אבל שוכח את העיקרון כשאין מדובר בעיצור הראשון: **בשל** יקדם ל**בשם**, **עֶשֶׂק** יקדם ל**עֶשֶׂר**.

המונח "שיין" עצמו דר-משמעי. מכנים בו כל אות **ש** הנהגית [s] כגון האות **ש** בשם **בנבנישתי**. אנשי הלשון מכנים בו את ההגה העברי (או השמי) הקדמון כגון ההגה שבראש המילה **סָתוּ** משיר השירים. ולעתים קרובות מדדי משתמשים ב"שיין" ואין מפרשים למה מתכוונים. גם האות **ś** שנזכרה לעיל רב-משמעית: היא משמשת לציון כל **ש** הנהגית כ**ס**, ויהא מוצאה אשר יהא, לציון אותו עיצור קדום שלימים התלכד עם ההגה הנכתב באות **ס**, ויהא כתיבו אשר יהא (**ש** או **ס**), לציון אביו מולידו של אותו עיצור באס-השמית ולציון השורק הצדי שבדרום-ערבית חדשה (ראה הערה 8).

היו שראו בערכיות הכפולה של האות **ש** תרומה ידידותית לכתיבנו המתירני.¹² וכך נמצא כתיבים המרחפים בין כתיבים והגיות של

אייר יונתן שפירא

יום עיון פתוח

על החלטות האקדמיה בדקדוק ובמינוח, בכתוב ופוסק
על מאגר המונחים באינטרנט
על מפעל המילון ההיסטורי
על מכון מו"א

בתכנית: הרצאות, סדנאות ועוד.

* פרטים יבואו *

יום העיון יהיה ביום שלישי, י' בתמוז תשס"ד (29 ביוני 2004)
משעה 3:30 אחר הצהריים, בבית האקדמיה בגבעת רם

מוזמנים: עורכי לשון, מתרגמים, מורים וסטודנטים
ללשון, מורי אולפן, אנשי תקשורת

דמי השתתפות: 20 ש"ח

הרשמה מוקדמת:

טלפון: 02-6493555, פקס: 02-5617065
דואר אלקטרוני: acad5u@shum.huji.ac.il

הכינוס המדעי המשותף

לאקדמיה ללשון ולחוגים ללשון העברית
באוניברסיטאות בארץ
לציון יובל לאקדמיה ללשון העברית

בנושא

מאתיים וחמישים שנות עברית חדשה

מושב הכינוס:

מושב א: התגבשות העברית החדשה 11:00-13:15
מושב ב: התקן והמצאות בלשון 14:30-16:00
מושב ג: פועלם של אישים ושל סופרים 16:30-17:45
מושב ד: ראשית העברית החדשה 18:15-19:30

הכינוס יהיה ביום שני, ד' בסיוון תשס"ד (24 במאי 2004)
בבית צרפת, קריית האוניברסיטה העברית
ע"ש אדמונד ספרא, גבעת רם

המשך מעמ' 7

ממךר שין (הערות)

- המקבילים במידה רבה לשלושת השורקים הלא-נחציים העבריים הקדומים (גם הכתובות הקדומות מאותו חבל ארץ מעידות עדות שווה). ל- s העברית מקביל ההגה $[s]$, כבכל הלשונות השמיות; ל- $\$$ מקביל ההגה $[f]$ כבערבית; ההגה המקביל ל- $\$$ שלנו מתואר כמעין $[f]$ צדית או $[l]$ לא קולית (הדומה לעיצור הנכתב בוולשית באותיות Llaneli : ll). שימוש זה שווה לנוהג בארמית הבינונית: האות $\$$ המציגת את ההגה $[s]$ הולכת ונדחקת מפני האות $\$$ (ע"פ 'עשר', סנא 'שנא') בארמית הסורית הגיע, התהליך להשלמתו: כל $[s]$, ויהי מוצאה אשר יהיה, נכתבת באות $\$$ (ס), והאות $\$$ (ש) חד-ערכית.
- למתמיהים על השימוש באות $\$$ (ש) במקום שיש s היסטורית נזכיר שבימים שנבדל $\$$ מ- s היה ההגה $\$$ מצוי בלשון יותר מההגה s , ובעת שהתמזגו שני ההגאים היו לפני הקורא יותר הגאי $[s]$ הכתובים באות $\$$ מהכתובים באות $\$$.
- בסידור האלף-ביתי שילבו הפייטנים מילים הפותחות ב- $\$$ לפי צורכיהם: על פי הגייתן (במקומה של האות $\$$) או על פי כתיבן (במקומה של האות $\$$). אפשר שביטול הניגוד בין $[f]$ ובין $[s]$ בצרפת ואשכנז במאות ה"א-י"ג תרם לאותה חירות.
- כתיב שאיננו כופה עליך הונדה (במקום ההגייה הרווחת הונדה) וכן קונדיטוריה (קונדיטוריה), סובאר (סובאר), פורנוגרפיה (פורנוגרפיה), סייקו (סייקו).
- "אשקמאילה" (בראשית יג, ט); "תשקמאילו" (ישעיהו ל, כא).

- "פרוט-שמית" - אותה לשון מדומה או משוחררת שהשתלשלו ממנה כביכול או בעליל כל הלשונות השמיות.
- דיי בעברית ובערבית לשחזור מערכת העיצורים השמית הקדומה.
- כשם שאין הכתיב האנגלי מספק כלי להבחין בין $[h]$ ובין $[ð]$ (שניהם ייכתבו בצמד האותיות $this\ thing : th$) או כשם שאין הכתיב האיטלקי מספק כלי להבחין בין $[ts]$ ובין $[dz]$ (שניהם ייכתבו באות mezzo : z 'meddzo' 'אמצע', 'mettso' 'בשל מדי').
- גם בצידונית ("פניקית") שני ההגאים נכתבים באות אחת, ואפשר שכבר נתמזגו בה שניהם.
- התופעה מזכירה את ה- z הזעירה שבתחתית האות $\$$ בלשונות הרומאניות.
- אפשר שעל מידת בינוניותו בין $[f]$ ובין $[s]$ יעיד הסיפור הפונטי המתבטא בכתיב שלונסקי (Ślaski) וסנקביץ (Sienkiewicz). בפולנית שני השמות פותחים באותו עיצור.
- בערבית הוא נכתב באות $\$$ ונהגה $[s]$, בחבשית הוא נכתב באות $\$$.
- בערבית $\$$ $[f]$, בחבשית $\$$. במסורת הקריאה החבשית בת-ימינו נהגות שתי האותיות $\$$ $u - [s]$.
- בניסיוננו לעמוד על טיבו של העיצור השמי הקדום שהתפתח ממנו העיצור העברי הקדום $\$$, ספק אם נוכל למצוא סיוע רב בלשונות הדרום-ערביות החיות. בלשון חבל ארץ מקרה (לאורך חופו הדרומי של חצי-האי ערב), למשל, נמצא שלושה עיצורים שורקים לא-נחציים

עיצוב: סטודיו אפרת

ISSN 0793-0593

כל הזכויות שמורות, תשס"ד ©

העורכת: טלי בן-יהודה • סדר והפקה: אורית טפרברג

האקדמיה ללשון העברית, ת"ד 3449, ירושלים 91034 • טלפון: 02-6493555, פקס: 02-5617065

דואר אלקטרוני: acad3u@vms.huji.ac.il • אינטרנט: http://hebrew-academy.huji.ac.il